

המתת חסד

תאריך: דצמבר 2017

העבודה מוגשת בחסות העמותה של נוער שוחר משפט עברי

הקדמה אישית

הנושא אשר בו בחרתי לעסוק בעבודתי הוא " המתת חסד "

בחרתי לעסוק בנושא המתת חסד משום שמאוד מעניין אותי נושא החיים והרפואה, מאז ומעולם היחס לחולה הנוטה למות היה אחת הבעיות המוסריות הבולטות ביותר בתחום הרפואה במדינת ישראל. בעבודתי בחרתי להתייחס לרצונו החופשי של האדם וקדושת חייו, חייו של האדם הם מתנה מהק"בה ואין אפשרות לאף אחד ליטול אותם. מדינת ישראל מבוססת על ערכים דמוקרטיים המכבדים את כבוד האדם וחירותו אך, היא תומכת בעקרונות הדת וההלכה ואלו אינם רואים באדם בעל יכולת בחירה אם לחיות או לא. החיים נתפשים כמתנת האל, ורק הוא רשאי ליטול אותם.

מספר פעמים נשמע לאוזניי המושג "המתת חסד", אך לעולם לא ידעתי מה עומקו וחשיבותו. לפני שהכרתי את הנושא עלתה לי שאלה מה קורה לאדם הסובל, או גוסס המבקש שינתקו אותו מהמכשירים כי אינו יכול לסבול עוד. בעבודתי נכנסתי לעומקי הדברים הבאתי מקורות מהמשפט העברי ולמדתי מה קורה במצבים כאלה, בנוסף למדתי מה קורה בימינו ע"י המשפט הישראלי. בחרתי בנושא זה כי אני בטוחה שיהיה לי מעניין ואני אלמד הרבה מעבודתי.

תוכן עניינים

4-5.....	מבוא
6.....	גישת המשפט העברי
6-7.....	קדושת החיים
7-8.....	בחירת חופשית וכיבוד בחירת האדם
9-11.....	המתה אקטיבית והמתה פסיבית
12.....	גישת המשפט הישראלי
12-14.....	טיפול מקל

15.....	קטין חולה הנוטה למות.....
15-18.....	פסקי דין.....
19-20.....	השוואה.....
21	סיכום.....
22	ביבליוגרפיה.....

מבוא

בחרתי את נושא העבודה בעקבות מספר שאלות ששאלתי באחד מהשיעורים בלימודי המשפטים, השאלות היו האם ניתן לקיים המתת חסד כיום במדינת ישראל, האם ניתן להקשיב לרצון החולה ולהתחשב בסבלו ולעשות פעולה כזאת קשה שגורמת לאדם למות. קיבלתי את התשובות אך באופן כללי, עם דגש שהנושא הוא מאוד מורכב ותלוי. ומיד ידעתי שאת העבודה שלי אני אעשה בנושא המתת חסד, כי נושא זה גרם לי לסיקרון. . עבודת המחקר שלי מורכבת משלושה פרקים והם: המתת חסד במשפט העברי, המתת חסד במשפט הישראלי והשוואה בין מערכות המשפט. מתוך הנושאים הכללים נובעים

תתי נושאים אשר מרכיבים את הפרקים. בנושא המתת חסד במשפט העברי בחרתי לעסוק בגישות השונות של מספר מקורות מהמשפט העברי כמו הרמב"ם, מסכת שמחות ושולחן ערוך וכו'... על בחירתו החופשית של האדם וקדושת חייו. עם דגש על השאלות: האם ניתן לקיים המתת חסד במשפט העברי והישראלי? ובנוסף, בחרתי לכתוב על המתה אקטיבית והמתה פסיבית. ובמשפט הישראלי בחרתי לדון בחוק החולה הנוטה למות, ופסק דין שפר נ' מדינת ישראל ובפסק דין שלמה ראב. החלק השלישי של העבודה מציג סוגיית השוואה בין שתי מערכות המשפט.

קצת על המתת חסד, מטרתה של המתת חסד היא להקל ולהיטיב עם אדם החולה במחלה קשה ומעוניין לסיים את חייו בעולם, ברפואה קיים ומאז ומתמיד מחלוקת בנושא, מכיוון שלא כולם נוטים לחשוב כי יש להשתמש בצעד זה בכדי לזרז את סיום חייהם של אותם חולים סופניים ובכך בעצם לקצר את תקופת הסבל שלהם. הסבר קצר על נושאי העבודה: המתה אקטיבית והמתה פסיבית: מלבד המתת החסד האקטיבית המוכרת (המתה ישירה), קיים סוג נוסף של המתת חסד המתבטא בכך שבמקום לסיים את חיי החולה באופן מידי אותו חולה פשוט לא ימשיך לקבל יותר טיפולים מאריכי חיים ויעשו גורמים חיצוניים שישפיעו על מות החולה. המחלוקת סביב נושא זה בלתי נגמרת ומעלה טיעונים רבים ומנוגדים.

בחירתו החופשית של האדם וקדושת חייו: האנשים התומכים בהמתה פסיבית טוענים שלכל אדם הזכות לקבל את החלטה האם להאריך את חייו או לסיים אותם במידה וגופו סובל ברמה עצומה, דבר שבמצבים שונים מוביל לחיים אשר בעיני רבים נחשבים לחיים נטולי כבוד שלא משקפים את חייו ואופיו של אותו אדם בימים שבהם הוא נחשב לאדם בריא. המתנגדים לצעד זה דבקים בכל הקשור לקדושת החיים וחוששים שבמידה ודבר זה יהפוך למקובל אנשים רבים יסיימו את חייהם גם אם לא תהיה לכך הצדקה אמיתית.

בטרם תחילת כתיבת העבודה, אני מציבה לעצמי מספר מטרות עיקריות:
א. לברר את היחס לחולה הנוטה למות בעבר על פי המשפט העברי

ב. באיזה מצבים ניתן לקיים המתת חסד במשפט העברי, ואם בכלל מותר.

ג. האם ניתן לקיים המתת חסד כיום, על פי המשפט הישראלי

השאלות המנחות אותי לאורך העבודה הן:

"האם ראוי לאפשר המתת חסד בחברה הישראלית"?

"האם היה ראוי לאפשר המתת חסד לפי המשפט העברי"?

"מהי המתה אקטיבית, מהי המתה פסיבית? ובמה מותר להשתמש לפי המשפט

העברי והישראלי?"

גישת המשפט העברי

עוד בתקופות הקדומות היו מקרים בהם נקלעו אנשים למצבים שהיו צריכים לקיים המתת חסד, נשאלו שאלות רבות, קרו מיקרים רבים. בגישת המשפט העברי נתייחס לכמה נושאים והם: קדושת החיים, בחירה חופשית וכיבוד בחירתו של האדם, המתה אקטיבית והמתה פסיבית.

קדושת החיים:

המשפט העברי מבוסס על מקורות מהתנ"ך, מהלכות שנפסקו ע"י חכמים גדולים מתקופת התנאים, אמוראים וכו'. המתת חסד התקיימה כבר בימי התורה. בנושא המתת חסד במשפט העברי יש דגש עיקרי על קדושת החיים, חייו של האדם ניתנו לו כמתנת האל ואין אפשרות לאף אדם לפגוע בהם, אפילו לאדם עצמו. ולומדים זאת מן הפסוק: ¹ "שִׁפְךָ דָם הָאָדָם, בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ: כִּי בְצַלֵּם אֱלֹהִים, עָשָׂה אֶת-הָאָדָם." כלומר חייו של האדם שייכים לקב"ה הוא יצר אותו עם התכונות שהוא רצה ועם המראה שהוא בחר. בתורה כתובות שלושה עבירות שעליהן אסור לעבור, גם ברגעים שבהם אדם נתון בסכנה על חייו, יהרג ולא יעבור עליהן. העבירות הן: גילוי עריות, עבודה זרה ושפיכות דמים-²"לא תרצח". מכאן ניתן להבין את חשיבותה של קדושת החיים שחייו של כל אדם ניתנו ע"י הקב"ה ורק הוא רשאי ליטול אותם. אדם צריך למות, ולא ליטול חיים של אדם אחר. את חשיבות קדושת החיים במשפט העברי ניתן לראות ממקרים שחכמינו פסקו והביעו את דעתם, ³ "אף אם יבוא אליהו ויאמר שלא יהיה לאדם חיים אלא שעה או רגע, מכל מקום התורה לא חילקה בין הורג ילד שיש לו לחיות כמה שנים ובין הורג זקן בן מאה, בכל ענין ההורג חייב, אף דהוא למיתה עומד, מכל מקום מחמת הרגע שיש לו עוד שיחיה - על זה חייב." כלומר- גם אם אנחנו יודעים בנבואה שאדם מסוים יחיה בדיוק לעוד שנייה אחת, אסור לקחת ממנו את אותה שנייה. מכאן אפשר לראות את הרעיון העמוק שיש בכך שכל שנייה של כל אדם חשובה בדיוק לכל שניית חיים של כל אדם אחר. כאן ניתן לשאול שאלה: מה יותר צובט בלב? כשחס וחלילה אדם צעיר נלקח בפיגוע, או כשזקן מת בפיגוע? מהמנחת חינוך עולה שמבחינת האדם שהורג- המעשה חמור באותה מידה. שולחן ערוך מביא לנו מקרה שבו יש התנגשות בין שבת, שהיא מצווה חשובה שצריך לשמור עליה והעונש לאדם שלא מקיים אותה הוא חמור, לעומת הצלת חייו של אדם.⁴ "מי שנפלה עליו מפולת... מצאוהו חי, אף על פי שנתרוצץ ואי אפשר שיבריא, מפקחין עליו (= את הגל, בשבת) ומוציאין אותו לחיי אותה שעה." עיקרון דומה לדעת מנחת חינוך, בית קורס על מישהו, הוא נפצע במצב אנוש

¹ בראשית פרק ט, פסוק 6

² שמות פרק כ, פסוק 12

³ מנחת חינוך מצווה לד, נא

⁴ שולחן ערוך, אורח חיים, שכט, ד

וידוע שהוא בוודאות לא ישרוד. מותר לחלל שבת ולעשות את מה שדרוש כדי להוציא אותו מבין ההריסות, ולו רק כדי שישרוד במשך עוד כמה דקות.

בחירה חופשית וכיבוד בחירתו של האדם:

בהמתת חסד יש התייחסות לרצונו החופשי של האדם, האדם הוא הכלל הוא הסובל. במחשה שלנו מיד עולה מידת הרחמים, והרצון לעזור, כשאנו רואים אדם גוסס או סובל. אך צריך לברר האם ניתן להשתמש במידה זו ברגע שאדם חולה מבקש שינתקו אותו מהמכשירים שמחזיקים אותו חי ואם ניתן לבצע זאת בפועל.⁵ "אסור לגרום שימות מהרה, ואף על פי שהוא גוסס ויש צער גדול למת ולקרוביו..." זו הפעם הראשונה שאנחנו רואים התייחסות לצער שנגרם למת ולסובבים אותו בכך שאנחנו לא נותנים לו למות. אדם סובל, ואנחנו עשויים לחשוב שלטובתו עדיף שימות. אומר החכמת אדם- לא, אסור להרוג אדם גוסס גם אם רואים שסובל ואפילו מבקש זאת.⁶ בתלמוד מובא סיפור הדין בנושא: תנו רבנן: כשחלה רבי יוסי בן קיסמא, הלך רבי חנינא בן תרדיון לבקרו, אמר לו: חנינא אחי, (אחי) אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכה? שהחריבה את ביתו ושרפה את היכלו, והרגה את חסידיו ואבדה את טוביו, ועדיין היא קיימת, ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה [ומקהיל קהלות ברבים] וספר מונח לך בחיקך. הביאוהו וכרכוהו בס"ת, והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור, והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו, כדי שלא תצא נשמתו מהרה, אמרו לו תלמידיו: רבי, מה אתה רואה? אמר להן: גליון נשרפין ואותיות פורחות. אף אתה פתח פ"ך ותכנס [בך] האש! אמר להן: מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו. אמר לו קלצטונירי: רבי, אם אני מרבה בשלהבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לברך, אתה מביאני לחיי העולם הבא? אמר לו: הן. השבע לי! נשבע לו. מיד הרבה בשלהבת ונטל ספוגין של צמר מעל לבו, יצאה נשמתו במהרה. אף הוא קפץ ונפל לתוך האור. יצאה בת קול ואמרה: רבי חנינא בן תרדיון

⁵ חכמת אדם, כלל קנא, סעיף יד

⁶ תלמוד בבלי, עבודה זרה יח ע"א

וקלצטונירי מזומנין הן לחיי העולם הבא. בכה רבי (יהודה הנשיא) ואמר: יש קונה עולמו בשעה אחת, ויש קונה עולמו בכמה שנים. בסיפור מסופר על ר' חנינא בן תרדיון שהלך לבקר את ר' יוסי בן קיסמא שהיה חולה, בסיפור מתנהל דוח שיח, ר' יוסי בן קיסמא מותח ביקורת על ר' חנינא בן תרדיון על כך שהוא מלמד תורה ברבים ומעצבן את הרומאים. עובר הזמן, ר' יוסי בן קיסמא מת, ורומאים כבר הספידו אותו, אך בחזור הם ראו את ר' חנינא יושב ומלמד תורה. זה הפריע להם בצורה מאוד קשה כתגובה הרומאים תפסו אותו, כרכו אותו בספר תורה וענפים של עצים, והציתו את האש, ושמו צמר ספוג במים עליו כדי שייקח יותר זמן עד שהוא ימות וזה יגביר את הסבל שלו. תלמידיו הציעו לו לפתוח את הפה כדי שימות יותר מהר, אך טען שהוא לא מוכן לקחת את החיים של עצמו. בנוסף היה שם רומאי שהציע להגביר את האש ולהסיר את הצמר כדי שימות יותר מהר, ור' חנינא ענה לו שאכן כך רצוי שיעשה. בנוסף התלמוד הבבלי מספר שיצאה "בת קול" מהשמיים. כלומר, יש אישור מאת השם שאותו רומאי אכן יפעל כראוי. מה רואים מהסיפור? לא ברור לגמרי. מצד אחד אפשר לומר שרואים מכאן שאמנם אסור לאדם גוסס להתאבד, אך מותר לו לעודד את האנשים סביבו להרוג אותו. אבל מצד שני, לא בטוח שאפשר ללמוד ממה שר' חנינא אמר לרומאי לעשות, שכן ר' חנינא סבל בצורה קשה, אז אין להתפלל שכך אמר לעשות, אך זה לא אומר שזה הדבר הנכון לעשות. ומצד שלישי - יצאה בת קול ואישרה את מה שהרומאי עשה, אז נדמה שזה דווקא כן ראוי, המגמה מהסיפור היא אכן שישנם מצבים שבהם על מנת למנוע סבל רב אפשר להרוג אדם גוסס.

המתה אקטיבית והמתה פסיבית:

עם הקשר לשאלה האם ניתן לקיים המתת חסד לפי המשפט העברי, ניתן לראות שישנם שני סוגים של המתות. הראשונה, המתה אקטיבית והשנייה, המתה פסיבית. אך נושא זה מורכב ומעלה מספר שאלות. האם מותר לעשות שימוש בשניהם, איך נעשה השימוש, ומה זה כל אחת מהן. אך בשביל זה יש מספר מקורות מהמשפט

העברי העונות על שאלות אלה והם: ⁷ "כלי של מתכות ודבר שהוא מיקר על טבורו עד שעה שימות...אין מזיזין אותו ואין מטילין אותו על גבי החול ועל המלח עד שעה שימות. אין מעמצין את עיני הגוסס. הנוגע בו ומזיזו - הרי זה שופך דמים. שהיה ר' מאיר אומר: משל לנר שהוא מטפטף, כיוון שנגע בו אדם מכבהו; כך כל המעמץ את עיני הגוסס, מעלין עליו כאילו הוא נוטל נשמתו". ההלכה קובעת שאם לוקחים גוסס ועוצמים את עיניו יש כאן מטאפורה, הכוונה היא שגורמים לו למות באופן אקטיבי- זה שפיכות דמים. כלומר, אין הבדל בין לקחת אקדח ולירות באדם בריא ולהרוג אותו, לבין לקחת אדם גוסס ולגרום לו למות. הרמב"ם פוסק להלכה את הדברים שנאמרו במסכת שמחות, ⁸ " אחד ההורג את הבריא, או את החולה הנוטה למות, ואפילו הרג את הגוסס, נהרג עליו; ואם היה גוסס בידי אדם, כגון שהכוחו עד שנטה למות והרי הוא גוסס--ההורגו, אין בית דין ממיתין אותו". כלומר- שלהרוג אדם גוסס זה הריגה לכל דבר ועניין, רק עם סיוג אחד- שאם האדם הגוסס נהיה גוסס באמצעות מעשיו של אדם- לא מענישים את מי שעשה מעשה שגרם לו למות (זה לא מותר, אבל אין עונש פלילי).

אך כאן יש נקודה למחשבה: למה? למה להרוג אדם גוסס זה שונה אם הוא נהיה גוסס בידי אדם או מחמת מחלה? למה להרוג את הגוסס בידי אדם זה פחות חמור? . כדי לדעת האם מותר לקיים המתה אקטיבית או פסיבית מובא מקור, מספר חסידים סי' תשכג, שבו מובאים מספר דינים בנושא: ⁹ "אין גורמים לאדם שלא ימות מהרה, כגון (1) שהיה אחד גוסס והיה אחד קרוב לאותו בית חוטב עצים, ואין הנשמה יכולה לצאת, מסירים החוטב משם, (2) ואין משימים מלח על לשונו כדי שלא ימות, (3) ואם גוסס ואומר אינו יכול למות עד שיישמהו במקום אחר, אל יזיזוהו משם" הפירוש הוא, יש שלושה דינים, ממוספרים והם: א. אם יש משהו חיצוני שמונע מאדם גוסס למות, מותר להסיר את המניע החיצוני ובכך לגרום לגוסס למות. ב. לא עושים מעשה אקטיבי כדי להאריך את חייו של הגוסס. ג. לא מזיזים את החולה הגוסס למקום שבו יהיה לו

⁷ מסכת שמחות פ"א, הל' א-ד

⁸ רמב"ם משנה תורה, הל' רוצח ושמירת הנפש, פרק ב הלכה ז

⁹ הרב יהודה בן שמואל החסיד, ספר חסידים, סי' תשכג

קל יותר למות. יש סתירה בין דין 1 לבין דין 3 איך ניתן ליישב אותה? האם מותר לזרז את מותו של הגוסס או לא? נראה שההבדל הוא, שמותר לעשות דברים חיצוניים כדי שיגרמו לגוסס למות יותר מהר, אך אסור לעשות דברים בגופו (באופן ישיר) של הגוסס עצמו. במושגים של היום- יכול להיות שהיישום של הדברים יהיה שמותר לנתק מכונת הנשמה, אסור לתת לגוסס מכה בראש שיכולה להרוג אותו. המקור הבא נדמה שהוא חוזר על דברי ספר החסידים אך נוגע בחילוקים מאוד רגישים.¹⁰ וכן אסור לגרום למת שימות מהרה, כגון מי שהוא גוסס זמן ארוך ולא יוכל להיפרד, אסור להשמט הכר והכסת מתחתיו מכוח שאומרים שיש נוצות מקצת עופות שגורמים זה, וכן לא יזיזו ממקומו, וכן אסור לשום מפתחות בית הכנסת תחת ראשו כדי שייפרד, אבל אם יש שם דבר שגורם עיכוב יציאת הנפש, כגון שיש סמוך לאותו בית קול דופק כגון חוטב עצים, או שיש מלח על לשונו, ואלו מעכבים יציאת הנפש, מותר להסירו משם, דאין בזה מעשה כלל אלא שמסיר המונע" כלומר- מצד אחד אסור לקחת את הכרית שמתחת לראשו של החולה, אבל מותר להוציא גרגיר של מלח שבפה שלו, כנראה שבעבר חשבו שגרגיר של מלח יכול להחזיק מישהו בחיים. מה ההבדל? למה לקחת כרית אסור אבל להוציא גרגיר של מלח מותר? ההסבר של הרב משה איסרליש (מכונה "הרמא"- ראשי תיבות רבי משה איסרליש)- הוא שבהוצאת גרגיר מלח "אין מעשה כלל אלא מסיר המונע". מה הכוונה? זה מביא אותנו למקור הבא.¹¹ ברור שלא כתבנו כל הנ"ל כדי לברר דין נוצות שבכר וגרגיר מלח, אלא שדין הגרגיר שמותר להוציאו מלשון הגוסס, הוא הדמיון השלם למכונת הנשמה מלאכותית. כי היתר הוצאת גרגיר המלח הוא מוסכם ופשוט לדעת כל הפוסקים ללא שום חולק, ונתבאר עיקר הטעם מפני שאין זה אלא הסרת המונע. וכבר נתבאר כמוכן שגרגיר מלח זה הושם בלשון החולה כנראה כדי להאריך את חייו תוך תקווה למצוא מרפא למחלתו ועתה כאשר רואים אותו גוסס, וגרגיר המלח מאריך ייסורי גסיסתו, מותר לסלקו. מעתה הרי מכונת הנשמה היא דומה בדומה ממש, שחולה זה כאשר הובא אל בית החולים במצב

¹⁰ הרב משה איסרליש, שולחן ערוך, יורה דעה, שלט, א

¹¹ הרב חיים דוד הלוי, "ניתוק חולה שאפסו סכוייו לחיות ממכונת הנשמה מלאכותית", מתוך תחומין, כרך ב, תשמ"א, עמ' 297

מסוכן קשרו אותו מיד אל מכונת ההנשמה, והחיוהו חיים מלאכותיים כדי לנסות לטפל בו ולרפאו. וכאשר נוכחים הרופאים לדעת שאין מזור למכתו, הרי פשוט שמותר לנתק את החולה מן המכשיר אליו חובר. הרב חיים דוד הלוי מסביר שמכונת הנשמה היא בדיוק הוצאת גרגיר מלח. וההבדל עליו דיבר הרמ"א, שמותר להוציא גרגיר מלח אבל אסור להוציא את הכרית, זה שיש להניח שהמלח הונח בלשונו של הגוסס כדי להאריך את חייו, ולכן כעת מותר גם להוציא את המלח. ולכן זה בדיוק כמו מכונת הנשמה. יש מקרים שבהם לאדם מותר לשבת ולא לעשות אף מעשה ולכך יש מקור נוסף:¹² חייב הרופא לעשות כל מה שצריך כדי להאריך חייו של חולה, אפילו אם אין טיפול למחלתו הבסיסית, כל זמן שלא הגיעה עת הגסיסה. רק אם החולה סובל מייסורין קשים ומבקש שלא יאריכו את חייו בטיפולים כאלה, מותר "בשב ואל תעשה" ליתן לו למות. ולכן בחולה שנמצא בחוסר הכרה מוחלט, ואפילו אם מוגדר כמוות מוחי, כל שלא ברור שסובל מייסורים, חייבים לעשות לו הכל, כולל החייאה כדי להאריך את חייו. הדבר היחיד שניתן לעשות בהקשרים הללו, זה לשבת ולא לעשות כלום לא לתת תרופות מאריכות חיים וגם זה- אך ורק אם יש סבל מאוד קשה לחולה. לכן חולה שנמצא במצב צמח, שאיננו סובל- אסור להימנע ממתן תרופות וחייבים להאריך את חייו.

גישת המשפט הישראלי

לפי המשפט הישראלי, עם הקשר לשאלות: האם ראוי לאפשר המתת חסד בחברה הישראלית והאם כיום לפי המשפט הישראלי רצון החולה אכן משפיע על הפעולות הנעשות בו ישנה משמעות כבדת משקל. כדי למצוא את התשובות נתבסס על " חוק החולה הנוטה למות" . בשנת 2005 נחקק חוק זה התשס"ו 2005 חוק זה בא להסדיר את הסוגיה הסבוכה של הטיפול הרפואי בסוף החיים. החוק קובע את המקרים והתנאים בהם אדם בישראל רשאי לקבוע איזה טיפול רפואי יהיה מוכן לקבל, אם בכלל, במידה שיקבע כי הוא סובל מבעיה רפואית חשוכת מרפא ושתוחלת חייו

¹² ד"ר אברהם סופר, "נשמת אברהם" ליורה דעה, שלט (עמ' קנג)

אינה עולה על חצי שנה גם אם יקבל טיפול רפואי, כלומר הוא " חולה הנוטה למות". הסמכות לקבוע כי מטופל הוא חולה הנוטה למות לעניין החוק נתונה רק לרופא אחראי לדוגמה: מנהל מחלקה, רופא מומחה ועוד. זכותו של החולה, לסרב או להסכים לקבלת טיפול רפואי נקבעה קודם בחוק¹³ "זכויות החולה בשנת 1996" חוק זכויות החולה קובע שאין אפשרות לתת טיפול רפואי לחולה אלא אם כן הסכים לכך, ההסכמה יכולה להינתן בעל פה, בכתב ואפילו בהתנהגות. ההסכמה של המטופל ניתנת רק לאחר שהמטפל מסר למטופל את כל המידע על מצבו הרפואי כדי להחליט אם להסכים לטיפול הדרוש. אך בכל זאת למה נועד חוק החולה הנוטה למות? חוק החולה הנוטה למות מרחיב לנו את הזכות לסרב או להסכים לטיפול, ע"כ שהוא מאפשר לאדם להביע את רצונו מראש לגבי הטיפול הרפואי בו. על פי חוק זה יש לחולה את הזכות לבקש שלא יינתן לו טיפול רפואי להארכת חייו, אך באותה מידה יש לו את הזכות לבקש טיפול רפואי להארכת חייו. הצוות הרפואי נדרש לכבד ולקיים את רצונו של המטופל בשני מצבים: במסגרת ההגבלות הרשומות בחוק, ולאחר שהוכח רצונו של המטופל מעבר לכל ספק סביר. עם זאת, החוק אינו מתיר כל פעולה וכל הימנעות טיפול, אלא קיימים בו סייגים שעליהם נדון בהמשך. בחוק זה יש מושג הנקרא " חזקת הרצון לחיות"¹⁴ חזקה על אדם שהוא רוצה להוסיף לחיות, אלא אם כן הוכח אחרת, לא הוכח אחרת מעבר לכל ספק סביר – יש לנטות לטובת הרצון להוסיף לחיות. כלומר, אם יש ספק סביר לגבי רצונו של המטופל שלא יטפלו בו, יש לטפל בו כרגיל. אך כמו שיש חזקת הרצון לחיות יש מושג בחוק שהוא "הוצאה מחזקת הרצון לחיות"¹⁵ אין מוציאים חולה הנוטה למות מחזקת רצונו להוסיף לחיות ואין נמנעים, לפי הוראות חוק זה, מטיפול רפואי בו, אלא על פי המפורט בסעיף זה, לפי העניין: (א) בחולה הנוטה למות שהוא בעל כשרות – על פי הבעת רצונו המפורשת. (ב) בחולה הנוטה למות שאינו בעל כשרות, שמלאו לו 17 שנים, על פי אחת מאלה: (1) הנחיות רפואיות מקדימות (2) החלטה של מיפיה כוחו שניתנה לפי ייפוי כוח (3)

¹³ חוק זכויות החולה 1996

¹⁴ חוק החולה הנוטה למות סעיף 4

¹⁵ חוק החולה הנוטה למות סעיף 5

החלטה של ועדה מוסדית או הוועדה הארצית. אין מאפשרים לאדם ליטול את חייו בכזאת קלות. כדי לאפשר לאדם "לצאת מחזקת הרצון לחיות" חייבים להתקיים מספר דברים: החולה הנוטה למות חייב להיות בעל כשרות, חייבות להיות הנחיות רפואיות החלטות של מיופה או החלטה של ועדה מוסדית או ועדה ארצית. מכאן ניתן להבין שלא כל אדם יכול ליטול לעצמו את חייו, ואפילו דרוש מין הרופאים לא להימנע ממתן טיפול רפואי בו. ב"חוק החולה הנוטה למות" יש התייחסות לחולה הנוטה למות הבעל כשרות כלומר,¹⁶ חזקה על אדם שמלאו לו 17 שנים ושלא הוכרז פסול דין שהוא כשיר מבחינה הכרתית, שכלית ונפשית לקבל החלטות בקשר לטיפול הרפואי בו מתוך הבנה, שיקול דעת ורצון חופשי. ההתייחסות מתבטאת בכך ש¹⁷ חולה הנוטה למות שהוא בעל כשרות, אשר אינו רוצה שחייו יוארכו, יש לכבד את רצונו ולהימנע מטיפול רפואי בו. בנוסף לכך,¹⁸ על המטפלים בחולה הנוטה למות כאמור בסעיף קודם לעשות מאמץ סביר כדי לשכנעו לקבל חמצן, וכן מזון ונוזלים, אף באמצעים מלאכותיים, וכן לקבל טיפולים שגרתיים הנחוצים לטיפול במחלות בו-זמניות או במחלות רקע וטיפול מקל. חוק זה בא להראות את ההתחייבות של הרופאים, להקשיב ולכבד את רצונו של האדם החולה הנוטה למות שהוא יצור אוטונומי ותבוני בעל שיקול דעת. בחוק החולה הנוטה למות קיימת גם הימנעות ממתן טיפול רפואי לחולה הנוטה למות שאינו בעל כשרות (לא מתקיים בו הנאמר בסעיף 6).¹⁹ חולה הנוטה למות שאינו בעל כשרות הסובל סבל משמעותי, כי אינו רוצה שחייו יוארכו, יש להימנע מטיפול רפואי בו, הקשור לבעייתו הרפואית חשוכת המרפא, לרבות בדיקות, ניתוחים, החיאה, חיבור למכשיר הנשמה, טיפולים כימותרפיים, הקרנות או דיאליזה, והכל בהתאם לרצונו. רואים מכאן שההתייחסות מתבצעת גם כלפי אדם שהוא אינו בעל כשרות, ניתן לכבד את רצונו אך לא באופן מלא אין אפשרות לגרום לו למות באופן ישיר, חובה לתת לו דברים בסיסיים כמו בדיקות, ניתוחים, חיבור למכשיר הנשמה החיאה וכו'... אדם שהוא אינו בעל כשרות יכבדו את רצונו בתנאי שימנה

¹⁶ חוק החולה הנוטה למות סעיף 6

¹⁷ חוק החולה הנוטה למות סעיף 15, א

¹⁸ חוק החולה הנוטה למות סעיף 15, ב

¹⁹ חוק ת"ט תשס"ז-2007 סעיף 16, א

לעצמו מיופה כוח שהוא זה שיקבל את ההחלטות בנוגע לטיפול הדרוש לחולה, וזה בתנאי שיוכח שאכן החולה הנוטה למות אינו בעל כשרות. המיופה חייב להיות בעל כשרות מעל גיל 17 חשוב שהמיופה יהיה עם החולה מתוך בחירה אמיתית ולא מתוך לחץ משפחתי או חברתי. חשוב להדגיש שלא כל פעולה מותרת בחוק זה, החוק אינו מתיר חופש פעולה מוחלט למרות שבד"כ יכובד רצונו של "החולה הנוטה למות" להימנע מטיפול: אסור לסייע לאדם בהתאבדות, אסור להפסיק טיפול שהוא רציף וההפסקה של טיפול זה עלולה להביא למותו של המטופל, אסור לעשות כל פעולה ישירה להמית את המטופל או שסביר להניח שהתוצאה של פעולה זו היא ישירות מוות.

טיפול מקל:

החוק קובע²⁰ כי על הרופא האחראי לגרום לכך שייעשה כל שניתן כדי להקל על כאבו וסבלו של חולה הנוטה למות הטיפול המקל עשוי לכלול תרופות, פסיכולוגיים משככי כאבים ועלול לכלול גם פעולות שיש בהן החולה סיכון סביר לחייו של החולה. בנוסף מוסיף החוק כחלק מן הטיפול הסוציאלי קובע החוק שיש לפעול במידת האפשר כדי להקל על בני המשפחה של חולה הנוטה למות המאושפז במוסד רפואי לרווחתם ולדאוג להם.

מקרה מיוחד בו קטין שהוא חולה הנוטה למות:

קטין על פי חוק החולה הנוטה למות הוא אדם שטרם מלאו לו 17 שנים ואינו כשיר לקבל החלטות בקשר לטיפולו הרפואי בהיותו חולה הנוטה למות. עם זאת קובע החוק מצבים מסוימים בהם חייבת להישמע דעתו של הקטין, ומצבים בהם חובה לקיים את רצונו גם כנגד רצון הוריו או אפוטרופוסו החוקי. המוסמכים לקבל את ההחלטות בעניינו של קטין הם: הוריו, אפוטרופוס של קטין שהוא "אדם קרוב", הוועדה המוסדית- במידה ואין לקטין הורים או שאפוטרופוסותם עליו נשללה לחלוטין על ידי בית המשפט תכריע בעניין הוועדה המוסדית. קטין שהוא חולה הנוטה למות, זכאי

²⁰ חוק החולה הנוטה למות סעיף 15

להשתתף בקבלת החלטות לגבי הטיפול הרפואי בו, אם מתקיימים שני התנאים הבאים: 1. הקטין מודע למצבו הרפואי, ומבקש להשתתף בהחלטה. 2. הרופא האחראי קבע שהקטין בשכל מבחינה נפשית ושכלית להשתתף בהחלטות, כמובן רק לאחר התייעצות ההורים והאופוטרופוס במידה ויש. החוק לא קובע האם לשתף את הקטין במידע על מצבו או לא, ההחלטה נתונה לשיקולם של ההורים או האפוטרופוס. החוק אינו נוקט עמדה בנושא, ואינו מחייב לשתף את הקטין בעובדת היותו חולה נוטה למות, זה ובהשלכותיו של מצב.

פסקי דין: המתת חסד קיימת ונפוצה במדינת ישראל, כדי לחדד את הנושא ניתן לראות מספר פסקי דין שיעזרו להבין מה זה בכלל המתת חסד, מה העונש שמגיע על כך, ומאיזה סיבות נגרמת המתת חסד ובנוסף פסיקות שונות של שופטים. בפסק דין שלמה²¹ ראב הוגש ערעור על חומרת העונש שנגזרה על המערער בבית המשפט המחוזי בחיפה. בפסק דין זה השופטים הם: שיף - סגן נשיא, הורוביץ וקינן. העונש הוא שנת מאסר, לאחר שהורשע בניסיון לרצח אמו (ביום 16.6.08), עבירה לפי סעיף 305 לחוק העונשין, תשל"ז-1977. בפסק דין זה מתנהלת פרשה עצובה, אימו של המערער חולה במצב קשה, בעת המעשה ובשנים האחרונות התגורר איתה בנה, טיפל בה ודאג לכל מחסורה. המערער אדם גרוש ואב לבת. וב-10 השנים שקדמו לפרשה לא עבד, התגורר בבית אמו ועיקר עיסוקו היה הטיפול בה. באחד מין הימים מצבה של אימו החמיר על כן הצטייד בקפסולות ריקות הנחזות כקפסולות ויטמינים הוא פורר כ-20 כדורים מן התרופה "לוריבאן" והכניסם לשלוש קפסולות ריקות, וכן ריסק ופורר 10-15 כדורים מן התרופה "אלטורל" והכניסם ל-2 קפסולות ריקות. את 5 הקפסולות נתן המערער לאמו במסווה ויטמינים כדי לגרום למותה. מתן תרופות אלה עלול מטבעו לסכן חיי אדם. בנה (המערער) הודה וטען כי עשה זאת "מתוך אהבת אין קץ לאמו, מתוך מטרה למנוע את סבלה, מתוך רצון לשמירה על כבוד אמו". לעניין העונש העיד המערער עדים שונים, בהם מנהל המחלקה בבית החולים, שציין כי הכדורים יכלו לגרום לאבדן ההכרה ולמוות, אך יתכן גם שלא הם שגרמו לאבדן

²¹ פסק דין שלמה ראב עפ 4688/09

ההכרה וכן כי תוחלת החיים של האם הייתה רק מספר חודשים. הרכב השופטים בבית המשפט המחוזי נחלק בהכרעתו, לשלושה חוות דעת, כולן רגישות ומצביעות על מורכבות המקרה והם: 1. אב בית הדין, סגן הנשיא שיף, והוא ציין כי "הדעת ממאנת להאמין, הכיצד זה גמלה בנפשו של בן שפוי ומסור המטפל באמו שנים הרבה, ההחלטה לקטול את חייה של אמו הורתו", בדבריו תיאר את מסירותו היוצאת הדופן של המערער לאם, מסירות שבשלה מפתיע המעשה - שנעשה ביום בו נקנו על-ידי המערער ויטמינים ב- 1,000 ₪ לשיפור המצב שלה בנוסף ציין, כי מן החומר עולה שנסיון הרצח נעשה מתוך רגשי חמלה של המערער כלפי אמו. אב בין הדין קבע שלדעתו מגיע עונש של שנת מאסר בפועל (בניכוי ארבעה חודשי מעצר). 2. השופטת קינן הבחינה מקרה זה ממקרי "רצח מתוך רחמים" שתוכננו בקפידה, אם גם מתוך ייאוש וחמלה, על-ידי אימהות שהמיתו את בניהן. קינן טענה כי היה זה דחף רגעי בלתי מושכל, לאחר שנים של מסירות נפש מצד המערער תוך הקרבת בריאותו שלו. השופטת קינן קבעה שיש להסתפק בעונש שישה חודשי מאסר בעבודות שירות. 3. השופטת הרוביץ הדגישה את קדושת החיים ואת הדיבר "לא תרצח", והוסיפה כי "אסור לבן אנוש, אפילו לא לבן אוהב לרצוח או לנסות לרצוח את הורה". לדעת השופטת הרוביץ היה מקום להטלת שמונה עשר חודשי מאסר בפועל. ביהמ"ש העליון דחה את הערעור נימוקנו העיקרי הוא קדושת החיים והצורך באמירה שיפוטית ראויה, כי המבקש ליטול חיים בכוונת מכוון, דינו מאסר מאחורי סורג ובריח. בפסק דין זה הובא דעה הקשורה ל" חוק החולה הנוטה למות" והיא חוק החולה הנוטה למות, תשס"ו-2005 נועד, בין השאר, להתמודדות עם סוגיות קשות של חולים המבקשים את נפשם למות, ואולם, החוק מטעים (סעיף 1(א) כי הוא בא "להסדיר את הטיפול הרפואי בחולה הנוטה למות תוך איזון ראוי בין ערך קדושת החיים לבין ערך אוטונומית הרצון של האדם והחשיבות של איכות החיים"; וכן נאמר (סעיף 4) "חזקה על אדם שהוא רוצה להוסיף לחיות אלא אם כן הוכח אחרת, לא הוכח אחרת מעבר לכל ספק סביר - יש לנטות לטובת הרצון להוסיף לחיות". חולה הנוטה למות הוא מי ש"סובל מבעיה רפואית חשוכת מרפא, ותוחלת חייו, אף אם יינתן לו טיפול רפואי, אינה עולה

על שישה חודשים" (סעיף 8(א)). הדגש בחוק הוא על כיבוד רצונו של החולה. אך במקרה זה הלא היה ברור לחלוטין האם הייתה אמו של המערער חולה הנוטה למות, אך גם אם נותרו לה מספר חודשי חיים בלבד כעדות מנהל המחלקה בה טופלה, אין כל אינדיקציה לרצונה למות. הדברים מובאים כדי להדגיש, כי גם המחוקק נדרש לסוגיה זו דווקא מפני רגישותה,

ולא נתן את מפתחות חייו של אדם בידי זולתו. אדרבה, סעיף 19 לחוק קובע "אין בהוראות חוק זה כדי להתיר עשיית פעולה, אלא אם היא טיפול רפואי, המכוונת להמית, או שתוצאתה, קרוב לוודאי, היא גם גרימת מוות, בין שהיא נעשית מתוך חסד וחמלה ובין שלא".... פסק דין נוסף הוא ²²פסק דין נ' שפר שנערך בבית משפט העליון ובו מקרה מיוחד ומורכב, לא מדובר בחולה, או באדם שלכאורה מודע לבקשתו אלה, טלילה שפר פנתה לבית המשפט בבקשה להמית את ביתה התינוקת יעל בת השנתיים. יעל חולה במחלת ניוון שרירים הנקראת טי זקס, זוהי מחלה תורשתית שסופה מוות. לא נערכו בלידה בדיקות מי שפיר עקב סיבוך בלידה ולכן מחלת ביתה התגלתה רק לאחר הלידה. בעקבות המחלה נגרמו ליעל מספר דברים קשים וכואבים, עיוורון, דלקת ריאות. יעל אושפזה מספר חודשים ארוכים בבית החולים. הורי הילדה ביקשו מהרופאים שברגע שיעל תקבל דלקת ריאות שוב לא יחברו אותה למכשיר החמצן, ויפסיקו את מתן התרופות, הרופאים השיבו בשלילה וטענו שהבת אינה מונשמת ואינה סובלת מכאבים. בנוסף טענו, " שאין לזרז את המוות רק מפני שהמשפחה סובלת". בעקבות תגובת הרופא האם פנתה לבית המשפט המחוזי בתל אביב בבקשה לתת פסק דין הצהרתי, כי ביתה באמצעות אימה זכאית לסרב לכל טיפול מאריך חיים, למעט שיכוך כאבים. בפסק דין זה בית המשפט דחה את בקשת האם, ובעקבות כך האם הגישה ערעור לבית משפט העליון אך הוא דחה את הערעור. בית המשפט אכן השתכנעו מדעות הרופאים, שהבת אינה סובלת, כבודה נשמר, ולפיכך קדושת חייה גם במצבם הסופני, הוא הערך הבלעדי והקובע. כל התערבות או פגיעה בכבודה או בקדושת חייה של הילדה עומדים בניגוד מוחלט לערכיה של מדינת

²² פסק דין נ' שפר תשמ"ט

יהודית דמוקרטית. בפסיקתו התייחס בית המשפט לחוק הישראלי הקובע כי²³ "אדם כאילו גרם למותו של אדם אחר, אף אם מעשהו או מחדלו לא היו הגורם התכופ, ולא היו הגורם היחיד למותו של האחר ... (כאשר) במעשהו או במחדלו החיש את מותו של אדם הסובל ממחלה או מפגיעה שהיו גורמות למותו, גם אילולא מעשהו או מחדלו זה. בית המשפט העליון הבהיר שהדין הפלילי מבחין בין מעשה אסור לבין מחדל אסור.

השוואה בין שיטות המשפט

בעבודה זו הבחנו כי פעמים רבות ישנה התנגשות בין דעת ההלכה והמשפט העברי לבין דעת המשפט הישראלי. כך למשך ראינו לפי דעת ההלכה שרצון ובקשת החולה הנוטה למות אינה תנאי מספיק כדי להמית אותו, למרות סיבלו וכאבו. ניתן לראות את דברי הרב אליעזר בנוגע לדברים: ²⁴"אסור לנו לעשות דבר לקרב מיתתו של הגוסס" גם כשמצטער הרבה בגסיסתו וטוב לו המוות." ההלכה שמה דגש על עיקרון קדושת החיים, ²⁵"נפשו של אדם אינה שלו אלא של הקב"ה, והיא מופקדת בידיו" בגישת

²³ חוק העונשין, תשל"ז, 1977 סעיף 309

²⁴ הרב אליעזר וולדינברג בספרו "ציץ אליעזר"

²⁵ הרב אליעזר וולדינברג בספרו "ציץ אליעזר" עמ' 36

המשפט העברי יש דגש לכך שחיו של האדם ניתנו כמתנת האל ואין אפשרות לאף אדם לקחת את חיו של האחר, ואפילו את של עצמו כמו התאבדות. ההלכה מתייחסת לחיו של האדם בצורה קפדנית ושמרנית, ראינו מקרה, שבו היה התנגשות עם שבת. שמירת שבת זה דבר חשוב ואדם המחלל שבת עונשו כרת, אך נפסק שצריך לחלל שבת כדי להציל חיים של בן אדם גוסס.²⁶ "שאפילו מי ששלח יד בנפשו לאבד עצמו לדעת, מחללים שבת להצילו" מכאן מבינים את חשיבות החיים על פי ההלכה. לעומת זאת, המשפט הישראלי שם דגש עיקרי על רצון החולה, נחקק חוק ששמו "חוק החולה הנוטה למות"²⁷ זהו חוק הנותן את האפשרות לאדם החולה במחלה סופנית, חשוכת מרפא שהרופאים קבעו שיש לו, לא יותר מ-6 חודשים לחיות. להחליט מהו הטיפול שירצה לקבל, ואם בכלל, ובאיזה מידה יקבל. לפי המשפט הישראלי רואים שיש מקום לרצון החולה ואכן יכולה להתקבל החלטה על פי רצונו של אדם. למרות הגישות השונות יש דברים המשותפים לשניהם והם בנוגע לפעולות הנעשות על החולה, קיימות שתי המתות: אקטיבית, ופסיבית. על פי המשפט העברי ניתן לראות כי אין הבדל בין לירות באדם ולהרוג אותו או להרוג אדם גוסס, מבחינת ההלכה שני הפעולות נקראות רצח. בספר חסידים הובא סיפור ובוא נפסקו שלושה דינים, בין הדין הראשון לשלישי נוצר מצב של סתירה וע"י ישוב הסתירה ניתן היה לראות את גישת המשפט העברי בבירור, על פי המשפט העברי כל עוד קיים מניע חיצוני שמונע מהאדם למות, יש אפשרות להוציא את המניע החיצוני אך יש איסור מוחלט להזיז את החולה הגוסס פיזית למקום בו יהיה לו קל יותר למות. הוכחת הדברים מגיעה מדברי הרב לאו שטוען שמי שמחברים אותו למכונת הנשמה יש סיכוי שלאחר שיונשם יחלים וגופו יחזור לחיות באופן עצמאי. אך, סובר הרב לאו,²⁸ אם מכונת הנשמה רק מאפשרת חיים מלאכותיים וללב ולריאות אין סיכוי לחיות באופן "עצמוני" ניתן לנתק את המכונה כיון שאין זה גרימת מוות אלא הסרת מכשיר היוצר חיים מלאכותיים. אך גם על פי המשפט הישראלי אסור לעשות כל פעולה, כך למשל

---

²⁶ מהר"ם יפה סימן יג

²⁷ חוק החולה הנוטה למות 2005

²⁸ הרב לאו, עמוד 39

פעולה ישירה כדי להמית את המטופל או שסביר להניח שהתוצאה של פעולה זו היא מיד מוות. לפי גישת המשפט הישראלי אכן יש כבוד לקדושת החיים, ומבינים זאת מחוק החולה הנוטה למות שבו יש סעיף המחייב את הרופאים לנסות ולעשות את מייטב יכולתם כדי לתת לאותו חולה, משככי כאבים ולנסות להפחית את סבלו. נוסף על כך על הרופאים לנסות לשכנע את החולה הנוטה למות לקבל נזלים, תוספות מזון אפילו מלאכותיות, ותרופות שיעזרו לאותו חולה.

מכאן ניתן להסיק, שהמשפט העברי אינו בעד המתת חסד באופן מוחלט בנוסף, אין מקום לרצונו של החולה. על פי המשפט העברי רצונו של החולה אינו תנאי מספיק כדי להמית אותו. המשפט העברי שם דגש עצום על קדושת החיים. ראינו שיש דעות של רבנים שמתירים לקיים המתת חסד, אך רק אם המצב כבר אבוד וכמובן שזה רק על ידי בדיקה יסודית של המקרה. על פי המשפט העברי אין לקיים המתת חסד ישירה (אקטיבית) בשום מצב.

סיכום

את העבודה חילקתי לשלושה פרקים עיקריים, אשר בכל אחד מהם דנתי בנושא מסוים. הפרק הראשון הוא גישת המשפט העברי. בחלק זה סקרתי את חשיבות חייו של האדם, שאם לא חשיבות חייו וקדושת חייו של האדם קרוב לוודאי שנושא המתת חסד לא היה נושא כה משמעותי. כמו כן סקרתי את ההתייחסות לרצון החולה על פי המשפט העברי, האם יש מקום לדעת החולה הנוטה למות והאם יש משקל לבקשה שלו. נושא הרצון של החולה הוא גורם מאוד חשוב ומשפיע, על פי רצון החולה ניתן לדעת מה הוא מרגיש ובאיזה מצב הוא נימצא. במשפט העברי נתתי התייחסות להמתה אקטיבית והמתה פסיבית כלומר איזה צורה של פעילות ניתן לפעול כלפי החולה.

בפרק השני הצגתי את גישת המשפט הישראלי להמתת חסד דרך " חוק החולה הנוטה למות" ועם נגיעה קטנה ל" חוק זכויות החולה" וע"י פסקי דין שונים. בנוסף בחלק זה התייחסתי בקצרה למקרה מיוחד אשר החולה הוא קטין עם התייחסות לשאלה האם ניתן משקל לרצונו של הקטין שטרם מלאו לו 17 שנים. אך ראינו שעל פי חוק החולה הנוטה למות אכן יש התייחסות לרצון הקטין במקרים מסוימים, וכן יש מצבים בהם דרוש לשתף את הקטין במצבו הבריאותי ובפעולות הנעשות עליו. עם כך יש החלטות שצריכות להיקבע רק ע"י הוריו או אפוטרופוסו. בחלק זה היה חשוב לי לברר את השאלה המרכזית, האם ניתן לקיים המתת חסד בחברה הישראלית. שלולא היא, לא ניתן להבין את סוגית המתת חסד במשפט העברי. מתוקף שאלה זו דרך נקודת המבט של הגישה הישראלית במישור המשפטי והפוליטי, נבע גם הצורך לברר, לאור חוק החולה הנוטה למות ע"י איזה פעולות ניתן לקיים המתת חסד והאם כל פעילות מותרת. בעקבות הפסיקה בישראל עלתה בליבי ביקורת, לדעתי נפסק נכון, שיש להקשיב לרצונו של החולה בכל זאת הוא זה שסובל בצורה דרסטית, מאוד התחברתי לסעיף שאומר שעל הרופאים לעשות את כל האפשר כדי לשכנע את החולה לקבל תרופות ונוזלים. מבינים שהמשפט הישראלי דורש לעשות הכל בשביל שהחולה ירצה לחיות ויתקיים בעולם, ואפילו יבריא. בפרק השלישי התייחסתי להשוואת הגישות השונות, בעצם מין סיכום של מה המשפט העברי פסק ומה המשפט הישראלי פסק. בהשוואה נתקלנו בהתנגשויות בין הגישות, וערכים שמציגים כל גישה.

ביבליוגרפיה

חקיקה

חוק העונשין תשל"ז 1977 סעיף 309

חוק זכויות החולה 1996

חוק החולה הנוטה למות 2005.

חוק ת"ט תשס"ז 2007 סעיף 16, א

פסיקה

בית משפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים פליליים ע"פ 4688/09 שלמה ראב

בית משפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים ע"א 506/88 יעל שפר

משפט עברי

ספר בראשית

ספר שמות

ספרים

ד"ר אברהם הסופר נשמת אברהם עמ' קנג

הרב יהודה בן שמואל החסיד ספר חסידים סי'תשכג

הרב חיים דוד הלוי תחומין כרך ב' תשמ"א עמ' 297

הרב אליעזר וולדינברג "ציץ אליעזר"

הרב לאו בספרו עמ' 39

מהר"ם יפה סימן י'ג

תלמוד

מסכת עבודה זרה

מסכת שמחות

ספרות הפסיקה

הרמב"ם משנה תורה הלכות רוצח ושמירת הנפש, פרק ב הלכה ז

שולחן ערוך, יורה דעה, שלט, א

שולחן ערוך אורח חיים, שכט, יד

מנחת חינוך, מצווה לד, נא

חכמת אדם, כלל קנא, סעיף יד